

LJUDSKA UNIVERZA SLOVENSKA BISTRICA

JAVNA DELA: POHORJE, HALOZE IN DRAVINJSKE GORICE - NAŠ ŽIVLJENJSKI PROSTOR

NEKOČ KURJA VAS, DANES ZELENA JASA

**NEKDAJ ŽIVLJENJSKO DELUJOČA MAJHNA VASICA,
DANES ZAMRLA ZELENA JASA
BREZ ZNAKOV ŽIVLJENJA.**

**ZAKAJ JE MORALO BITI TAKO,
ZAKAJ JE MORALO UGASNITI VSAKO ŽIVLJENJE,
SE VPRAŠAŠ DANES,
A ODGOVORA NE DOBIŠ.**

Oplotnica, junij 1999

VSEBINA:

Stran:

1. POVOD IN CILJ RAZISKOVALNE NALOGE.....	2
2. ATTEMSOVO BOGATO GOZDNO GOSPODARSTVO NA POHORJU.....	5
3. VLOGA GROFA ATTEMSA V KURJI VASI.....	11
4. ŽIVLJENJSKI UTRIP GOZDNIH DELAVCEV.....	13
5. KUHANJE KOFF.....	14
6. SEMINARSKA NALOGA.....	15
7. POTEK SEČNJE.....	16
8. HRANA, ORLEKA, PL.....	17
9. DOGODKI, KI OZNAČUJEJO PROPAD KURJINGIJSKE LEKOVNI PREPLED: Ksenja Gradinarik, prof., Rozalija Špec, prof., Oblikoval: Šteško Guš	18
10. ZAKLJUČEK.....	19
11. LITERATURA.....	20

NEKOČ KURJA VAS, DANES ZELENA JASA

SEMINARSKA NALOGA

12. INFORMATORIJ.....	CIP - Kataložni zapis o publikaciji Univerzitetna knjižnica Maribor
13. FOTOGRAFJE.....	392(497 + Kurja vas) : 630 ŠEGA, Marjana Nekoč Kurja vas, danes zelena jasa: seminarska naloga / avtorja Marjana Šega, Silva Jelenko - Slovenska Bistrica: Ljudska univerza, 1999. - (Javna dela Pohorje, Haloze in Dravinjske gorice - naš življenjski prostor)
Mentor:	Avtorja:
Maja KANOP, dipl. etnologinja	Marjana ŠEGA Silva JELENKO

Slovenska Bistrica, junij 1999

NEKOČ KURJA VAS, DANES ZELENA JASA

Seminarska naloga

Izdajatelj: Ljudska univerza Slovenska Bistrica

Zanj: Vida Lipoglav

Avtorja: Marjana Šega, Silva Jelenko

Mentor: Maja Kanop, dipl. etnologinja

Jezikovni pregled: Ksenja Gradišnik, prof., Rozalija Špes, prof.,

Oblikoval: Srečko Gujt

Slovenska Bistrica, junij 1999

CIP – Kataložni zapis o publikaciji

Univerzitetna knjižnica Maribor

392(497.4 Kurja vas) : 630

39
KNJIŽNICA JOSIPA VOŠNJAKA
SLOVENSKA BISTRICA
86.662

ŠEGA, Marjana

Nekoč Kurja vas, danes zelena jasa: seminarska naloga / avtorja Marjana Šega, Silva Jelenko. –

Slovenska Bistrica : Ljudska univerza, 1999, - (Javna dela. Pohorje, Haloze in Dravinjske gorice – naš življenjski prostor)

1.Jelenko, Silva

COBISS – ID 44132865

VSEBINA:

Stran :

1. POVOD IN CILJ RAZISKOVALNE NALOGE.....	4
2. ATTEMISOVO BOGATO GOZDNO GOSPODARSTVO5 NA POHORJU	
3. VLOGA GROFA ATTEMSA V KURJI VASI.....	11
4. ŽIVLJENSKI UTRIP GOZDNIH DELAVCEV.....	13
5. KUHANJE KOPE.....	14
6. SEČNJA GOZDA.....	15
7. POTEK SEČNJE.....	16
8. HRANA, OBLEKA, PLAČE.....	21
9. DOGODKI, KI OZNAČUJEJO PROPAD KURJE VASI.....	25
10. ZAKLJUČEK.....	26
11. LITERATURA.....	27
12. INFORMATORJI.....	27
13. FOTOGRAFIJE.....	27

2. ATTEMSEVO BOGATO GOZDNO GOSPODARSTVO NA POHORJU

Za gozdno veličanstvo grofa Attemsa na območju Meeznika, Kurje vasi, Z in SZ, drugi polovici 19. stoletja malo poznani, vendar v istem času kakor Wundschgratze in sicer v 70. letih, saj so takrat v bistriških in falknih gozdovih

1. POVOD IN CILJ RAZISKOVALNE NALOGE

Kurja vas je obstajala vse do leta 1944, ko je bila do temeljev požgana. Od takrat je vas zapuščena, ohranja se le po ustnem izročilu.

Pisnega vira o tej vasi je zelo malo, omenja se le kot vas, ki je nekoč obstajala, in o Attemsovem gozdnem gospodarstvu.

Kakšno je bilo življenje ljudi, kakšne so bile njihove navade, njihova vsakdanja dela, sva poskusili zajeti v tej nalogi.

Po pripovedovanju ljudi lahko sklepamo, da je bil grof do njih zelo dober, imeli so lepo življenje in marsikomu je zelo žal, da je moral zapustiti to lepo vas.

Cilj naloge je predvsem, da vas ponovno obudiva, saj je bila nekoč pomembna, tako za grofa Attemsa, kot za gozdne delavce in njihove družine.

Lepo bi bilo, če bi ljudje vedeli za njo, in bi lahko nekoč postala pomembna turistična točka.

Hkrati bi se vsem informatorjem zahvalili za njihovo pomoč in pripravljenost, predvsem gospe Heleni Zlodej, gospe Micki Pliberšek ter gospodu Gabrijelu Streharju.

2. ATTEMISOVO BOGATO GOZDNO GOSPODARSTVO NA POHORJU

Za gozdno veleposestvo grofa Attemsa na območju Močnika, Kurje vasi, Z in SZ od Šmartna imamo o njegovem gospodarstvu v drugi polovici 19 stoletja malo podatkov. Attemsove gozdove so začeli izkoriščati v istem času kakor Windischgratzove in sicer v 70.letih, saj so takrat v bistriških in falskih gozdovih izdelali milijone bukovih dog za sode.

Ohranjeno ustno izročilo omenja za konec 19.stoletja obsežnejšo izrabo tega Attemsovega gozdnega območja (ob tem se navaja tedaj tudi pridobivanje oglja). Vendar se je v začetku 20. stoletja v Attemsovih gozdovih pridobivanje oglja močno opustilo.

Attemsovi gozdovi so segali na S do potoka Lobnice, tam so mejili na falske gozdove, medtem ko je bila njihova meja proti Z in JZ skupna z mejo Windischgratzovih gozdov in sicer od območja Treh žebļjev do Treh kraljev. Od tod je tekla meja Attemsovih gozdov tako, da je v SV smeri dosegla Bistrico, ki je bila nato VZ meja tega območja, razen v končnem najbolj S delu, kjer je šla meja še nekoliko naprej od Vernikovega potoka.

Attems je imel v lasti približno 2500 ha gozdne površine.

Attems je imel pet zaselkov in sicer:

- MOČNIK
- KURJA VAS
- MAJSTERHAUS
- BAJGOT
- BLOKHAUS

Naloga se bo bolj navezovala na življenje in delo v Kurji vasi.

Iz Slovenske Bistrice proti Tinju in Trem kraljem se vije ovinkasta cesta. Ta vas pelje po prelepem Pohorju mimo vasi Planine pod Šumikom kamor zavije na Šmartno na Pohorju.

Po dobrem kilometru in pol se po nekaj ovinkah odpre svet s travniki in dvema hišama.

Ob cesti je tudi ročno izdelana oznaka, na kateri je napis Majsterhaus. Tako se imenuje ta vas. Majsterhaus pomeni majstrova hiša. Ime je dobila po nekem

mojstru, ki je ročno izdeloval pohištvo (mize, omare, stole...).Njegova dela so bila zelo kvalitetna ,saj je izdeloval pohištvo tudi za grofa Attemsa. To je bilo vse izrezljano in okrašeno z raznimi vzorci.

SLIKA 1: Ročno izdelana oznaka MAJSTERHAUS (maj 1999)

Od tod pa vodi tudi pot do Kurje vasi, ki je oddaljena slabih dva kilometra.

Kurja vas leži sredi gozda, do nje pelje le gozdna pot. Od Ramšakovega križa pa do Logarplatza se je lahko pripeljalo le s kočijo, naprej so morali peš.

Ime Kurja vas izvira iz avstroogrškega časa, ko je v vasi živel neki kmet, ki se je pisal Gregorc. Imel je majhno kmetijo, stala pa je na mestu , kjer je kasneje bila postavljena hiša družine Špenge. Ta kmet je imel ogromno » kur « (kokoši) ter piščancev, ki jih je gojil ter prodajal bogatašem. In tako je vas dobila ime »KURJA VAS«.

SLIKA 2: Kurja vas danes (maj 1999)

V Kurji vasi je obstajalo:

- ATTEMISOVA LOVSKA HIŠA ali JAGERHAUS oz. GROFHAUS
- GOZDARSKA HIŠA (družine Špenge)
- STANOVANJSKA HIŠA (družine Aplinc)
- STANOVANJSKA HIŠA (stanovali holcarji)
- KAPELA
- HLADILNICA
- ELEKTRARNA
- *ATTEMISOVA LOVSKA HIŠA*

Zgradili so jo leta 1919, tako kot tudi vsa ostala poslopja. Temelji so bili zidani, kar se vidi še danes, ostalo je bilo iz lesa. Hiša je bila enonadstropna, precej velika, imela je štiriindvajset sob. Oprema je bila zelo bogata, pohištvo je bilo iz macesna in seveda ročno izdelano. To pohištvo so kasneje odnesli gozdni delavci, kar so jim tudi dovolili.

Grof je imel v hiši svoj vodovod ter elektriko.

SLIKA 3: Vidni le temelji nekdanje lovske hiše, ki so predani usodi (maj 1999)

- *GOZDARSKA HIŠA* (družine Špenge)

Nedaleč vstran od lovske hiše je stala Špengejeva hiša. Oče Jakop Špenga je bil grofov jager, mati Tonika je bila kuharica. Otroci Jakop, Lojzika, Micka ter Stanko pa so opravljali razna dela. Tudi ta hiša je imela elektriko.

Med lovsko hišo in hišo družine Špenge je bil studenec, kjer je bila voda poleti zelo mrzla, pozimi pa topla, saj se je kar kadilo iz nje.

SLIKA 5: Nekdoč bevališče, danes razvalina (maj 1999)

Takaj so stanovali družine Aplinc, poveli so jim tudi Tezaki. Postavljena je bila na prosti Spongjevo hišo, vendar ta ni imela elektrike

SLIKA 4 :Ta slika je nastala takrat, ko jim je zagorela prvič luč (1932 let)

- *STANOVANJSKA HIŠA* (družine Aplinc)

SLIKA 5 :Nekoč bivališče, danes razvalina (maj 1999)

Tukaj so stanovali družina Aplinc, pravili so jim tudi Tazeki. Postavljena je bila nasproti Špengejeve hiše, vendar ta ni imela elektrike.

- **STANOVANJSKA HIŠA ali OLCARSKA HIŠA**

Namenjena je bila holcarjem, ki so v njej prebivali od ponedeljka do petka.

SLIKA 6: Obzidje nekdanje olcarske hiše (maj 1999)

- **KAPELA**

Postavljena je bila leta 1937. Stala je nasproti lovske hiše, bila je vsa lesena, velika 4X5 metrov. Zvon so dobili pri Hohlerju, ki pa ni bil namenjen samo za oznanjanje maše, temveč tudi za klicanje h kosilu.

- **HLADILNICA**

Hladilnica je bila na zgornji strani lovske hiše, kjer je bil izkopan velik rov, zapirala so ga velika železna vrata. Pred vhodom je bilo nasajeno okrasno zelenje, tako da je zakrivalo ves vhod v hladilnico. Hladilnico so uporabljali za hlajenje mesa, najprej so jo napolnili s snegom in z ledom.

- **ELEKTRARNA**

Postavljena je bila 1932 leta blizu lovske hiše. 1944. leta pa so »uto«, v kateri je bila elektrarna, prenesli na Majsterhaus, kjer stoji še danes. Danes to ni več mogoče videti, sliši se le še šum vode.

SLIKA 7: Današnje stanje te »ute« na Majsterhausu (maj 1999)

Takšna je bila Kurja vas nekoč, danes, ko si ogledamo kraj, skorajda ne bi verjeli, da je tu kdaj sploh bila vas. Vidijo se le zapuščena obzidja, ki čakajo na pridno človekovo roko.

3. VLOGA GROFA ATTEMSA V KURJI VASI

Kot sva že omenili, je družina Attems imela v vasi lovsko hišo. To ni bilo njihovo stalno bivališče, namenjeno je bilo bolj za počitniške dni.

Vsako leto so meseca maja in avgusta prihajali na dopust oziroma na lov. S seboj so pripeljali svoje prijatelje in ostali štirinajst dni, včasih tudi dlje, kar je bilo odvisno od vremena.

Vsakič, ko je prispela grofova družina, so jim pripravili dobrodošlico, ki je potekala takole: Postavili so se v vrsto, njihova oblačila so morala biti čista,

grofov jager pa je zaigral lovski pozdrav. Nato so grofovi družini poljubili roke, grofica pa je vsakemu otroku dala nekaj denarja.

Meseca maja so prišli na divje peteline, avgusta pa na streljanje jelenov. Na jagi jelenov je veljal nekakšen jagerski običaj. Ko so ustrelili jelena, je moral Špenga (grofov jager) utrgati hojevo vejico, ki je imela tri vršiče, in jo vtaknili jelenu v gobček. To je bil lovski pozdrav. Nato je zaigral lovsko himno. Kasneje so jelenu zvezali noge ter ga odnesli v hladilnico. V tem času niso smeli nabirati malin, jagod ter borovnic, ker bi razgnali jelene.

V vasi je bila lesena kapela velika 4 x 5 metrov. Tukaj je potekala maša, ki jo je vodil grofov župnik Opat (pristni Nemeč). Maševalo se je med tednom ter v soboto in nedeljo. Med tednom je bila maša ob osmi uri, v soboto in nedeljo pa ob deveti.

Vsako leto na Rokovo (izgovarjali Ruhovo), to je 16. Avgusta, je grof pripravil nekakšno praznično pogostitev. Povabil je vse gozdne delavce in njihove družine, saj je bil to gozdarski - olcarski praznik. Rok je patron gozdarjev. Obdaril jih je z litrom vina, s kruhom in klobaso. Ta dan so imeli tudi plačan. Ni pa to bil edini dan v letu, ko jih je obdaril. Za vsako veliko noč in novo leto so dobili deset litrov vina. Včasih jih je obdaril z oblačili, obleke so bile spodaj rožnate, zgoraj gladke, »dendli«, rokavi obvezno rožnati.

Grof je imel zaposleni dve kuharici in dve sobarici, pravili so jima tudi »štumedl«. Med tednom so čistile kuharice, v soboto pa sobarice. Obvezno pa so morale čistiti, »ribati« hišo preden so grofi prispeli in ko so odšli. Čiščenje je trajalo tudi po en teden.

Eni od kuharic je bilo ime Tonika Špenga, čistili pa sta njuni hčeri Lojzka in Micka Špenga. Med hišno osebje spada tudi grofov osebni strežaj Ciril, ki so mu pravili tudi »pedentner«.

Grof je imel svojega zdravnika dr. Jagodiča, tudi jagerja Jakoba Špenga ter šoferja Henriha Šeška. To so bili bolj osebni grofovi delavci. Imeli so zelo dobro hrano, podobna je bila grofovi, kot npr. za malico so imeli bel kruh, salamo ter maslo.

Zraven tega osebja je imel zaposlene še stalne in nestalne delavce. Rednih delavcev je bilo od trideset do štirideset, nekaj tudi sezonskih. Na začetku je imel pri izrabi svojih gozdov zaposlene nestalne delavce za podiranje. Obdelovanje lesa za izdelovanje bukovih dog za sode je bila po dosedanem znanju prva pomembnejša panoga v izrabi Attemsovih gozdov v drugi polovici 19. stoletja, pač ni terjala stalno naseljenih in stalnih delavcev.

SLIKA 8 :Delovna obleka

4. ŽIVLJENJSKI UTRIP GOZDNIH DELAVCEV

Za grofa v prejšnji Jugoslaviji so gozdni delavci poleti izvajali sečnjo lesa (posek in izdelavo) in spravilo lesa na kupe. Te so označili s koli, na katerih je bilo označeno število lesa (v kubičnih metrih). To jim je bilo lažje zlasti pozimi, saj jim ni bilo treba šteti lesa in tako so samo zapisovali, koliko lesa je kdo odpeljal. Ta dela so opravljali logarji.

Pozimi pa so spravljali les z vlečnimi sanmi do vodne drče »riže«, vendar o tem nekaj kasneje.

Spomladi so tudi pogozdovali smreko, bor in mecesen.

Sistem obnavljanja gozdov je bil sledeč :

Zrelo drevje so posekali (golosek- frata), veje so nato pustili teden ali dva, nato so to požgali. To delo je vodil logar ali pa eden od uporabnikov. Žgali so, ko je bilo lepo, brezvetrno vreme. Orodje za požiganje je bil krevelj. Dokler je gorelo -

to je trajalo dva do tri dni - so bili na frati tudi ponoči. Ko so nehali žgati, so raztresli pepel in odstranili kamenje. Krompir so sadili kasneje, ko se je zemlja ohladila, medtem ko so ga po dežju sadili takoj; sicer se je zemlja hladila nekaj dni. Naslednje leto so sejali na fratah spomladi dvojno rž, jaro in ozimno, in pa oves, skupaj s smrekovim semenom. Jaro rž in oves so poželi jeseni, ozimna rž je ostala za naslednjo leto. Želi so visoko najmanj dvajset do petindvajset cm, to pa zato, da niso porezali vrhov mladih smrečk. To je bil nemški sistem vzgoje gozda. Na tak način so dobili čisti enodobni smrekov sestoj, kar pa je zelo negativno vplivalo na tla, saj je nastala talna bolezen - rdeča gniloba (pirovost) ter zakisanost tal.

Po vojni je nastal prebiralni sistem gozda, kjer so se posekala slaba in bolna drevesa. Ko je gozd dozorel, se je napravil svetlosek -zaradi osemenitve novega gozda.

Pogozdovalo se je pettisoč drevesc na hektar.

Na novo so se vnašali listavci -bukev, javor, jasen, češnja in divja hruška.

Prvotni gozd na Pohorju je bil bukov (avtohtoma drevesna vrsta). To so posekali pred štiristo leti in sežgali v oglje, ki so ga uporabljali na glažutih in kovačijah na Pohorju. Oglarit so prišli Italijani s svojim italijanskim načinom oglarjenja.

5. KUHANJE KOPE

Italijanska kopa je pokonci postavljen les in kurjena od vrha. Spodaj postavljena drva leže, nato pokonci zložena metrska drva, dve ali tri etaže. Vse to je bilo pokrito z vejami, dračjem in z dvajset centimetrsko plastjo zemlje. Zakurilo se je na vrhu, na sredini in je gorelo od vrha proti tlam. Pri tleh so bili okrog in okrog zračniki, da je vleklo zrak, na vrhu, kjer je gorelo, pa so bile izpušne cevi, kjer se je kadil dim. Temnejši dim je bil znak, da oglje gori. Tedaj je oglar luknje zadelal in sicer zgoraj, spodaj dvajset centimetrov nižje pa naredil druge. Ko je ogljenca dogorela do tal je vse odprtine zadelal, tudi spodnje zračnike, da se je kopa počasi ohlajala. Nato je prišlo na vrsto »šteranje«-odprtje ogljance in spravljanje oglja iz nje ter gašenje. To oglje je bilo treba še čuvati dva do tri dni ter ga gasiti. Nato so ga uskladiščili v za to pripravljene »šupe«, ki so bile pokrite s smrekovo skorjo. Ogljenca se je kuhala od štirinajst dni do en mesec. To delo so opravljale tudi ženske. Bilo je zahtevno delo, delalo se je podnevi in ponoči. Kuhanje kope je marsikomu vzelo življenje. Vsaka taka delovna nesreče je pomenila hud udarec za družino.

NESREČA OGLARJA

Kopa je polkroglaste oblike, na vrh kope je moral oglar narediti mostiček, po katerem je hodil, ko je zadeloval luknje. Če je kopa pregorela in je bil oglar na mostičku, se je velikokrat zgodilo, da se mu je vgreznilo in je padel v kopo. Največkrat so bile opekline tako močne, da nihče ni preživel.

SLIKA 9: Kuhanje kope danes (Boč 1999, Panorama 03. 06. 1999)

6. SEČNJA GOZDA

Obseg sečnje je bil v gozdnem in žagarskem delu edina prvina, ki se je v času od konca 19.stoletja do druge vojne najbolj spreminjala, medtem ko so druge prvine ostale v navedenem času brez sprememb.

V naših krajih se je sečnja začela največkrat maja, včasih tudi že aprila, »ko je skopnel sneg in ko je začela skorja odstopati«. Čeprav na splošno velja pravilo, da je najboljši čas za sečnjo tedaj, ko drevo ne raste, se pravi od oktobra do januarja. To pravilo pa ni uresničljivo v višjih legah, kjer sneg in mraz onemogočata sečnjo v omenjenem času. Na takšnih območjih začnejo sekati spomladi in končajo praviloma pozno poleti. Tu je sečnja v tem času primerna tudi zato, ker omogoča večji delovni učinek, pri iglastem lesu pa lažje lupljenje (potrebno za pridobivanje skorje) in izsušitev lesa za lažji prevoz, pa tudi mrčesa je tedaj manj. Prav tako je les v hudih zimah manj cepljiv in bolj trd.

Orodje za sečnjo:

- ŽAGE

Na teh območjih so žage imenovali cugžage, so dvoročne, z ravnim hrbtom lista, medtem ko je linija zob trebušasta. Čez zimo so žage hranili na suhem, potem ko so jih nabrusili in namazali s petrolejem, oljem ali nesoljenim lojem.

- **SEKIRE**

so bile različne, glede na namene, za katere so se uporabljale. Shranjevali so jih podobno kot žage, niso jih pa mazali.

- **CEPINI**

Potrebovali so jih pri vseh delih, ko je treba posekano drevje ali hlode kakorkoli premikati (pri sečnji, pri spravilu in prevozu do skladišča na žago).

- **ZAGOZDE**

Na naših območjih imenovane kajle so zabijali za žago, da je ni drevo stisnilo in da so nato z njimi nagnili drevo v določeno smer. Uporabljajo jih tudi pri sekanju drv.

- **LUPILCI**

so bili dvojni. Preprostejši so bili leseni količi ali loparji. Imeli so tudi drugačne, ki niso bili uporabni le pri sečnji, ko je bilo drevo v mezgi, kakor prvi lupilci, temveč tudi sicer. To so bili lupilci, imenovani lopar ali pogosteje šipcer.

- **MERILA**

So bila tudi dvojna. Preprostejša so imela obliko palice, dolge dva metra, ki je bila na sredi zaznamovana, tako da je pomenilo dovolj natančno merilo za izdelavo štirimetrskih hloedov. Nekateri delavci so imeli tudi prava merila imenovana colštok.

Pri sečnji zlasti pri spravilu in sankanju so uporabljali dereze, ki so jim pravili tudi krampižlarji.

7. POTEK SEČNJE

Najprej so se oblikovale skupine gozdnih delavcev. Delo v skupini je vodil najstarejši delavec. Skupina je bila sestavljena iz štirih, treh in tudi dveh delavcev. Sečišča so odkazovali skupinam logarji.

Vselej sta dva podirala drevesa in jih razžagovala v hlode; tretji je klestil, ali pa sta delavca, ki sta podirala, tudi klestila in lupila.

Sem je sodila tudi priprava zvitkov lubja za pridobivanje tanina, potrebnega za strojenje živalskih kož v usnje.

Ko je bila sečnja končana, je sledilo spravljanje posekanega lesa. Les so zložili na kupe, jih označili s koli, na katerih je bila napisana masa lesa v kubikih.

Preden je zapadel sneg, so napravili zimske poti za spravljanje lesa s smrekovimi vejami. Ko je zapadel sneg so te poti steptali z nogami in lopatami. Tako so bile

pripravljene poti za sankanje lesa do vodne drče. Sankati so začeli s prvim snego. Za drva in celulozo so uporabljali enojne sani, za dolžinski les (štiri metre in več) so uporabljali sani s pokom. Pok je zadnji del sani.

SLIKA 10: Sani in dereze (maj 1999)

Sani so bile navadno iz bukovega lesa, izdelovali pa so jih holcarji sami. Sprednji del sani, njihove sanice so bile okovane, je bil široko zakrivljen; dve letvi sta povezovali konici sprednjega dela s sedežem sankarja in tako rabili za ročno krmarenje. Sankar je sedel na ozki prečni deski, za katero je bila druga deska, na katero so nalagali prednji del plohov, med tem ko se je vlekel zadnji del po snegu. Tako so sankali plohe po strmini.

Pri sankanju drv sankar ni sedel na deski, s hrbtom je bil uprt na prednji del drv, ki so bila naložena čez obe deski; sankar tedaj ni sedel, temveč je na pol stal na pol čepel in tako zaviral ali vlekel sani, hkrati pa krmaril z nogami. Na čevljih je imel dereze ali »krampižele«.

Za sankanje lesa so uporabljali še cepin, penjače, imenovane klamfe, ter verige. Cepin se je uporabljal za nakladanje in razkladanje lesa, penjače in verige pa za pritrjevanje lesa na sani. Čeprav je bilo sankanje lesa nevarno delo, so se ga gozdni delavci ne glede na kostolome ob nesrečah pri prehitri vožnji in prehladu najrajši lotevali.

Ko je prišel tako spravljeni les na žage, je bila končana zadnja stopnja gozdnega dela, les pa so dobili v obdelavo žagarski delavci.

Iz Attemsovih gozdov so spravljali les na žage s sankanjem, potem pa s plavljenjem po vodni drči v Zgornjo Bistrico. Vse do druge svetovne vojne je v Attemsovih gozdovih bila speljana cesta samo do Močnika, tam so v določenem obsegu žagali les do srede dvajsetih let; naprej od Močnika so bile edinole boljše ali slabše vozne poti. V letih 1904/5 so postavili za plavljanje lesa na žago v Zgornjo Bistrico vodno drčo ob potoku Bistrica. Toda vodna drča v Zgornjo Bistrico ni bila edina vodna drča, po kateri so plavili les iz Attemsovih gozdov. Zakaj les iz severnih in zahodnih Attemsovih gozdov so plavili v Dravsko dolino. Na Bajgotu je bil začetek vodne drče, ki je bila speljana ob potoku Lobnica do Ruš. Postavili so jo 1836/38; obstajala je do 1959; do danes so se ohranili le nekateri njeni deli. Vodno drčo, ki je bila postavljena od Zgornje Bistrice do Močnika, so v naslednjih dveh desetletjih podaljšali proti Majsterhauzu in proti Pevčevi žagi. Za postavitev te vodne drče, ki je obstajala do 1955. leta in je bila dolga nekaj čez deset kilometrov, so porabili 2660 kubikov smrekovega in jelovega lesa. Delo na Attemsovi vodni drči, ki so jo imenovali riža, je potekalo v vsem obdobju enako; sestajalo je iz plavljenja in vzdrževanja. Plaviti so začeli spomladi, ko je skopnel sneg in ko ni več zmrzovalo. Vodno drčo so napajali tako z vrha kakor na približno vsakih petsto metrov s strani iz stranskih žlebov. Ti žlebovi so bili potrebni zato, ker je nekaj vode izvrgel plavljeni les, nekaj pa je iztekalo skozi odprtine v drči. Med plavljanem so bili ob drči razpostavljeni v določenih razdaljah gozdni delavci, ki so jih imenovali poštarji. Ti so pazili, da se ni plavljeni les zagozdil, kar pa ga je zagnalo iz korita, so metali nazaj v drčo mašili luknje v drči, ki so nastale med plavljenjem. Za mašenje lukenj v drči so uporabljali vrvi, ki so jih dobivali od logarjev; ti pa so se oskrbovali z njimi v Kurji vasi, tam sta dve ženi predli vrvi iz pokošene močvirske trave, imenovane lasovina. Za poštarje ni bilo opoldanskega počitka, zakaj trakat je bilo treba opraviti delo, ki jim je ostalo od dopoldanskega plavljenja. Poštarjev je bilo ob vsej dolžini drče zmeraj najmanj dvajset, včasih pa tudi več.

Po končanem plavljenju so začeli gozdni delavci drugo delo v gozdovih. Sekanje, spravlanje, sankanje in plavljenje je bilo poglobitno delo gozdnih delavcev. Drugo njihovo gozdno delo je bilo manj težavno: pogozdovanje, čiščenje kultur, popravlanje poti in cest...

SLIKA 11: Prikaz nošenja kraksla (Gabrijel Strehar, Močnik, maj 1999)
Uporabljali so ga za nošenje drv, praproti, sena, žitnega snopja...

Najpogostejše žensko delo je bilo pogozdovanje, oziroma sajenje sadik zelja, smrečk in jasena. Običajno so bile razdeljene v dve skupini po trideset do štirideset žensk. Vsaka skupina je imela svojega nadzornika, med njimi sta bila Ferdinand Goričan in Karl Štukl. Na leto so posadili po petdeset tisoč sadik. Delale so od sedme do osemnajste ure, prihajale so z vseh obronkov Pohorja in ostajale na Majsterhauzu tudi po dva meseca.

SLIKA 12,13: Prikazan način izpraznjevanja kraksla (Lenika, maj 1999)

K ženskim opravilom je spadalo tudi nabiranje gozdnih sadežev (malin, jagod ter borovnic). Preden so šle nabirat sadeže, so morale kupiti karte pri lovcu. Za en

dan je bilo treba plačati 10 dinarjev, za polovico dneva pa 5 dinarjev. Če pa si niso kupile karte in jih je lovec dobil pri prevari, jim je odvzel nabrane sadeže. Kadar so delale na njivah, je grof določil žensko za nošenje vode. Studenec ni bil vedno v bližini njive in če je bila katera žejna, je predolgo hodila ter nato zaostajala pri delu.

SLIKA 14: Studenec na mestu nekdanje Attemsove lovske hiše, (Kurja vas 1999)

Zraven že opisanih del so ženske opravljale še vsa gospodinjska dela ter skupaj s partnerjem skrbela za topel dom.

8. HRANA, OBLEKA, PLAČE...

O družinah gozdnih in žagarskih delavcev, ki so bili naseljeni na Attemsovem območju, priča ustno izročilo, da so pridelali v povprečju na leto okoli tri tisoč kilogramov krompirja, okoli petsto kilogramov zelja in okoli osemdeset kilogramov solate. Ti delavci so se tudi oskrbovali s hrano v trgovinah bližnjih večjih naselij, to so Slovenska Bistrica, Šmartno in Tinje in sicer enkrat na mesec. Nakupljeno blago so odnesli domov sami, to pa je bila predvsem koruza, krušna in bela moka, koruzni zдроб, sol, sladkor, kava, olje, svinjska mast, sir... Prašiči, ki so jih redili doma, niso v celoti zadoščali za potrebe po mesu in masti,

tako da so morali dokupovati meso, mast in slanino. Meso so jedli le ob praznikih in ob nedeljah-predvsem svinjsko, goveje pa je bilo predrago. Hrana gozdnih delavcev se ni veliko razlikovala. Kadar so delali v gozdu, so si hrano pripravljali sami, drugačna pa je bila hrana, kadar so jedli doma. Preskrba z vodo je bila preprosta; vodo za kuho in pitje so dobivali iz bližnjih studencev, zajemali so jo v lesene žlebove ali v primerno oblikovano smrekovo lubje.

Preden so šli na delo, so si doma pripravili zajtrk. Za zajtrk so bili skoraj vedno žganci in kava. Kavo so kuhali iz ječmenovega zrnja, to so najprej pražili v posebni posodi, da so ječmenova zrna postala rjava in da so se olupila. Nato so ga zmleli v lesenem kavnem mlinčku in ga uporabljali za kuhanje kave.

SLIKA 15: Posoda za praženje kave in ječmena (maj 1999).

Včasih so imeli zraven še kislo zelje ali kislo mleko. Za kosilo so imeli enake jedi kakor za zajtrk, pogosto pa so zamešali v kuhan krompir koruzni zdrob in to zabelili s slanino. To jed so imenovali olbič. (Zanimivo je mogoče to, da so čevlje imenovali »olbič čevlje« - so iz lesenega podplata, zgornji del pa je bil od drugega čevlja, pri katerem je bil uničen že podplat.) Pogosta hrana sta bila tudi polenta in punšterc (panšterc), ki so jo kuhali gozdni delavci v gozdu. Kuhanje polente: Ponev so dali na ogenj, kjer so na vodi skuhalo polento. Morali so mešati, da se ni prijela na dno posode, pri tem so si pomagali z »štercrajerjem«, katerega oblika je podobna današnji kuhalnici.

SLIKA 16.: »Štercrajber« (oblika kuhalnice), maj 1999.

Nato so štor pokrili s papirjem, nanj dali narezano polento, ki so jo namakali v zaseko, ki so jo najprej spustili na ognju, dodali ovčji sir. To jed so imenovali »frika«. Za večerjo, ki so jo kuhali doma, so imeli kuhan krompir, narezan na polovice, kuhan koruzni zdrob na mleku, dodali so smetano in kislo mleko.

Tako so se dnevno vrstili enaki jedilniki. Na mesec so porabili petinosemdeset kilogramov koruznega zdroba, za en kilogram pa so morali odšteti dva dinarja. Kruha jim ni manjkalo, saj so si pridelali obilo žita, zato so se ga velikokrat naveličali in včasih v zameno za kruh jedli krompir-pečen v krušni peči.

Otroci so morali hoditi v šolo na Tinje, kamor je Kurja vas spadala. Oditati so morali že ob sedmih, kajti pouk se je začel ob deveti uri. Malico so imeli s seboj, običajno je bil to samo kruh, ki so ga s sošolci zamenjevali za suho sadje. Pouk je trajal do dvanajste ure, nato je sledil tridesetminutni odmor in pouk nato do štirinajste ure.

Po končanem pouku so imele deklice krožek ročnega dela, fantje pa so opravljali razna dela zunaj, pozimi tudi sekanje drv. Domov so se pozno vračali, pozimi ob mraku.

Plače gozdnih delavcev so bile redne, izplačevale so se vsakih štirinajst dni. Obračun je vodil Jakob Špenga in vsake toliko časa šel v Slovensko Bistrico po denar za plače delavcev. Najbolje so bili plačani rižni delavci in sicer po trideset dinarjev, ostali delavci so dobili petindvajset dinarjev.

SLIKA 18: Praznična obleka gozdnega delavca (lastnica slike LENIKA ZLODEJ)

Za nabiranje gozdnih sadežev so dobili za en kilogram dva dinarja. Na dan so nabrali približno petnajst kilogramov sadežev. To delo je bilo dobro plačano, če primerjamo, da so delavke za en »šiht« pri kmetih dobile šest dinarjev, moški pa dvanajst dinarjev.

Sajenje sadik je bilo plačano dvanajst dinarjev in sicer od sedme do osemnajste ure, vmes so imele eno uro prosto, to je bilo od dvanajste do trinajste ure, ko je bilo čas kosila.

Kar se tiče higiene, ni veliko povedati. Vodo so imeli v bližini, umivali so se zjutraj in zvečer.

Kot sva že omenili, je imel grof Attems svojega zdravnika dr. Jagodiča, ki je zdravil tudi njegove delavce, kasneje tudi partizane. Čeprav je bilo zdravljenje in zdravila zastoj, ženske niso hodile k zdravniku-razen ob najnujnejših primerih in rojevale so kar doma. Matere zavoljo gospodinjskih del niso mogle ostati v postelji. Najpogosteje so vstajale že dva dni po porodu.

Verovali so v »cahne«, znamenja, ki napovedujejo smrt: ropotanje vrat, tuljenje psov, odpiranje in zapiranje vrat...

Pred smrtjo so se vselej spovedali. Pozimi so mrliča vozili do pokopališča s sanmi, ki so bile opremljene s smučmi. Po smrti moža so ženske hodile v čnini najmanj eno leto, po smrti otroka pa najmanj pol leta.

9. DOGODKI, KI OZNAČUJEJO PROPAD KURJE VASI

Vas je bila požgana septembra 1944 leta, ker ni pisnih virov, se je ohranilo več različnih načinov uničenja vasi v ustnem izročilu. Nekateri pravijo, da so vas požgali Ukrajinci, ki so se izdajali za domačine, nekateri so mnenja, da naj bi vas požgali Nemci, drugi pa trdijo, da so jo požgali partizani. Nemci so nameravali v Kurjo vas postaviti stražo in ko so partizani za to zvedeli, so vas do temeljev požgali. To so storili tako, da so naprej obvestili domačine, ki so lahko odpeljali vso pohištvo iz bogate lovske hiše. V tej vasi naj bi bilo ubitih kar nekaj ljudi-kdo so bili in koliko jih je bilo, se natančno ne ve.

Po tem dogodku je vas ostala prazna brez življenja, in sameva še danes.

10. ZAKLJUČEK

Na koncu bi radi povedali, da sva zapisali stvari tako, kot sva zanje slišali. Mnogi starejši bi morda vse to zapisali drugače, saj so vsakdanje delo in trud za preživetje doživljali povsem drugače.

Čeprav so živeli skromno in niso imeli vsega na pretek, so bili nekje enaki. Bili so zadovoljni z vsem in dosti bolj družabni.

Danes pa nam je bolje in imamo vsega dosti, vendar ni več tako lepo. Vse preveč se nam mudi, ni časa za družino, prijatelje, ni časa za družabna srečanja.

Starejši cenijo življenje, saj pravijo, da ima lahko lepo življenje vsakdo, če si ga seveda uredi.

Za pomoč pri tem, da je vse to zbrano, zapisano, se še enkrat zahvaljujema za pomoč, informacije. Brez njih tega ne bi zmogli.

13. FOTOGRAFIJE

Helena Zlotaj, Majsterhaus, Tinja
Silva Jelenko, Gmajna 34, Oplotnica
Marjana Segar, Ugavec 16, Oplotnica

11. VIRI

Gozdni in žagarski delavci na južnem Pohorju, Angelos Baš, Maribor 1967

12. INFORMATORJI

Gabrijel Strehar, 1935, Smerečno 11, Šmartno

Helena Zlodej, 1921, Majsterhaus, Tinje

Ivanka, Alojz Jeseničnik, Šmartno na Pohorju

Smogavec Leopold, Rep 3, Zgornja Ložnica

Želja nekaterih informatorjev je bila, da ostanejo anonimni.

13. FOTOGRAFIJE

Helena Zlodej, Majsterhaus, Tinje

Silva Jelenko, Gmajna 34, Oplotnica

Marjana Šega, Ugovec 16, Oplotnica

Knjižnica J. Vošnjaka Sl. Bistrica

Slovenska Bistrica

ar 39

ŠEGA M.

Nekoč

0086663

COBISS 0